

ISSN 2091-5187

SERVIS

ILMIY-AMALIY
JURNAL

№3

2026

SERVIS

ILMIY-AMALIY JURNAL 2026-yil, 3-soni

Muassis: Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

O‘zbekiston Matbuot va axborot agentligi tomonidan 2008-yil 31-dekabrda
0561-raqam bilan ro‘yxatga olingan.
O‘zR OAK Riyosatining 19.03.2017-y., 239/5-sonli qarori bilan e’tirof etilgan.

Tahririyat a’zolari:

Mas’ul kotib:

i.f.d., prof. M.Q.Pardayev

Muharrirlar:

i.f.d., dotsent F.A.Safarov
PhD, dotsent I.M.Pardayeva
PhD, I.Sh.Ernazarova

Texnik muharrir:

katta o‘qituvchi F.O.O‘roqov

Korrektor:

PhD, dotsent v.b.
T.I.Yahyoyev

Sahifalovchi:

PhD, dotsent v.b.
X.N.Ochilova

1 yilda 4 marotaba
chop etiladi.

**O‘zbekiston hududida
tarqatiladi.**

Tahririyat manzili:

140100, Samarqand shahar,
Amir Temur ko‘chasi, 9-uy,

tel.: +998(66)233-28-38,
+998(97)913-74-40

faks: +998(366)231-12-53
el.pochta:

samisiservis@mail.ru

Tahrir hay’ati raisi:

M.E.Po‘latov – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektori,
i.f.d., professor

Tahrir hay’ati raisi o‘rinbosari:

O.M.Pardayev – SamISI prorektori, iqtisod fanlari doktori,
professor

Tahrir hay’ati a’zolari:

M.M.Muxammedov – SamISI professori, iqtisod fanlari
doktori

D.R.Zaynalov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

O.M.Murtazayev – TDIUSF direktori, iqtisod fanlari doktori,
professor

M.R.Boltabayev – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

R.X.Ergashev – QarMII professori, iqtisod fanlari doktori

B.K.G‘oibnazarov – iqtisod fanlari doktori, professor

I.S.To‘xliyev – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

K.B.Urazov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

D.H.Aslanova – iqtisod fanlari nomzodi, professor

Q.J.Mirzayev – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

B.I.Isroilov – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

G.M.Shodiyeva – SamISI professori v.b., iqtisod fanlari doktori

S.N.Toshnazarov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

R.N.Normaxmatov – SamISI professori, texnika fanlari doktori

A.Bektemirov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

M.T.Alimova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

Z.Dj.Adilova – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

Sh.O.Quvondiqov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

L.N.Xalikova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

F.A.Safarov – SamISI dotsenti, iqtisod fanlari doktori

A.M.Karimova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

I.B.Mattiyev – SamISI professori, pedagogika fanlari doktori

B.F.Boronov – SamISI professori v.b., iqtisod fanlari doktori

A.N.Xoliqulov – SamISI professori, iqtisod fanlari nomzodi

X.A.Raximov – SamISI dotsenti, PhD

S.A.Babanazarova – SamISI dotsenti, PhD

X.N.Ochilova – SamISI dotsenti v.b., PhD

I.R.Berdikulova – SamISI dotsenti v.b., PhD

A.Q.G‘apparov – SamISI dotsenti v.b., PhD

TADBIRKORLIK, MEHNAT, BANDLIK VA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH	
Нозир Алиевич Ибрагимов Самарқанд вилоятида тадбиркорлик муҳитини яхшилашда жамоатчилик маслаҳат кенгашининг ўрни	78
Soxibjon Nodirbek o‘g‘li Jo‘raev Kichik biznesni kreditlashda sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi	83
Shohina Xujmaxmatovna Pirova Sun‘iy intellekt asosida mehnat xavfsizligi va xodimlar farovonligini ta‘minlash	89
XIZMAT KO‘RSATISH VA SERVIS	
Комил Бахрамович Уразов Топография, геодезия ва картография фаолиятида иш ва хизматларни идентификация қилиш	92
Anvar Nematovich Xoliqulov Xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini iqtisodiy tahlil qilish metodikasini takomillashtirish	98
Shavkat Sobirovich Oltayev Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasining o‘rni va ahamiyati, uning iqtisodiy-statistik tahlili va istiqbollari	102
Firdavs Ortiqniyoz o‘g‘li O‘roqov Tibbiy xizmat ko‘rsatuvchi korxonalarda xarajatlarni optimallashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish	107
Askar Axrorovich Siddiqov Aholiga umumiy ovqatlanish xizmatlarini ko‘rsatishda to‘yxonalar faoliyatini rivojlantirish metodologiyasini takomillashtirish	110
Shaxriyor Shodiyorovich Turayev Advokatlik xizmatlari samaradorligini baholashda integral ko‘rsatkichlar tizimini qo‘llash metodologiyasi	114
Maftuna Zayniddin qizi Xudoyberdiyeva Xizmat ko‘rsatish sohasida xususiy tadbirkorlik subyektlarining samaradorligini oshirish yo‘llari	118
Charos Murot qizi Avazova Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasida inson kapitali transformatsiyasi va rivojlanish istiqbollari	122
Sherzod Shuxratovich Raxmonov Elektron tijorat infratuzilmasini rivojlantirish orqali savdo xizmatlari samaradorligini oshirish yo‘llari	126
Бехруз Шарофиддин ўғли Усмонов, Мамаюнус Қаршибоевич Пардаев Хизматлар соҳасида меҳнатга ҳақ тўлаш тизимининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш	130
TURIZM VA MEHMONXONA XO‘JALIGI	
Алишер Абдуғаниевич Эштаев Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожланиш тенденциялари	136
Dilbar Xasanovna Aslanova, Farida Abduxalimovna Axmedjanova Inklyuziv turizmда standartlashtirish: xalqaro tajriba va rivojlanish istiqbollari	140
Rayhona Sadriddinovna Amriddinova, Gulasal Oqmurodovna Bozorova Ijtimoiy mas‘uliyatli biznes, barqaror rivojlanish maqsadlari va turizm: O‘zbekiston uchun amaliy yondashuvlar	143
Temurbek Boburmirzo o‘g‘li Salomov O‘zbekistonda ziyorat turizmi rivojida halol xizmatlar tizimining ahamiyati	148

XIZMAT KO‘RSATISH VA SERVIS

Комил Бахрамович Уразов – СамИСИ профессори, иқтисод фанлари доктори

ТОПОГРАФИЯ, ГЕОДЕЗИЯ ВА КАРТОГРАФИЯ ФАОЛИЯТИДА ИШ ВА ХИЗМАТЛАРНИ ИДЕНТИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ

Аннотация. Мақолада топография, геодезия ва картография фаолиятида бажариладиган операцияларни иш ва хизмат сифатида идентификация қилишнинг назарий, ҳуқуқий ва ҳисоб-иқтисодий жиҳатлари тадқиқ этилган. Топография, геодезия ва картография тушунчаларининг фаолият соҳаси сифатидаги мазмуни ҳамда улар доирасида бажариладиган операцияларнинг иш ёки хизмат сифатида тан олинishi ўртасидаги фарқлар асосланган. Иш ва хизматларни шартнома предмети, фаолият мақсади, якуний натижанинг мавжудлиги ва индивидуаллашганлиги, натижани буюртмачига топшириш имконияти, бажарилиш даври, қабул қилиш тартиби, калькуляция объекти ва тугалланмаган ишларнинг мавжудлиги каби мезонлар бўйича ажратиш таклиф этилган. Топографик-геодезик ва картографик операцияларни бухгалтерия ҳисоби мақсадларида иш, хизмат ва аралаш хусусиятга эга операцияларга таснифлаш амалий жадвали ишлаб чиқилган. Бундай тасниф харажатларни ҳисоб объектлари ва калькуляция объектлари бўйича тўғри гуруҳлаш, тугалланмаган ишларни баҳолаш ва молиявий натижаларни ишончли шакллантириш имконини бериши асосланган.

Калит сўзлар: геодезия, топография, картография, топографик-геодезик ишлар, картографик ишлар, хизмат, иш, бухгалтерия ҳисоби, харажатлар ҳисоби, калькуляция объекти, буюртма, тугалланмаган иш, камерал ишлар.

Кириш. Дунё миқёсида қурилиш ва шаҳарсозлик кўламининг кенгайиши, ер ва кўчмас мулк объектлари тўғрисидаги фазовий маълумотларга бўлган талабнинг ортиши фия, геодезия ва картография фаолияти аҳамиятини борган сари оширмоқда. Ушбу фаолият турларидан қурилиш, йўл хўжалиги, коммунал ва ободонлаштириш хизматлари, ер кадастри, архитектура, ирригация, муҳандислик коммуникациялари ҳамда бошқа кўплаб соҳаларда фойдаланилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Геодезия ва картография фаолияти тўғрисида»ги Қонунида геодезия ва картография мустақил фаолият йўналишлари сифатида белгиланган бўлиб, ушбу соҳаларда бажариладиган турли геодезик, топографик ва картографик ишлар тартибга солинган [1]. Шу билан бирга, хўжалик юритувчи субъектлар амалиётида «геодезик иш», «геодезик хизмат», «топографик хизмат», «топографик-геодезик ишлар», «картографик хизмат» каби атамалар кўп ҳолларда ўзаро фарқланмасдан ишлатилади. Мазкур ҳолат фақат терминологик муаммо эмас. Муайян операциянинг иш ёки хизмат сифатида тўғри идентификация қилиниши шартнома муносабатларини расмийлаштириш, харажатларни ҳисобга олиш, калькуляция объектини белгилаш, тугалланмаган ишларни баҳолаш, бажарилган иш ёки кўрсатилган хизматни қабул қилиш, даромад ва молиявий натижаларни тан олиш тартибига ҳам бевосита таъсир кўрсатади. Айниқса, топографик-геодезик фаолиятда дала ишлари билан камерал ишлар ўртасида вақт тафовути мавжудлиги, бир буюртманинг бир нечта технологик босқичларда бажарилиши, айрим натижаларнинг буюртмачига мустақил маҳсулот сифатида топширилиши, бошқа операцияларда эса фойдали самаранинг бевосита фаолият жараёнида истеъмол қилиниши иш ва хизматларни бухгалтерия ҳисоби нуктаи назаридан ҳам аниқ чегаралаш заруратини юзага келтиради.

Шулардан келиб чиқиб, мазкур илмий мақоланинг бош мақсади топографик, геодезик ва картографик фаолият доирасида амалга ошириладиган операцияларни иш ёки хизмат сифатида идентификация қилиш мезонларини ишлаб чиқиш ҳамда уларнинг харажатлар ҳисоби ва калькуляцияни ташкил этишга таъсирини асослашдан иборат.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Топографик-геодезик ишлаб чиқаришнинг моҳияти, уни ташкил этиш масалалари махсус адабиётларда анча аввалдан тадқиқ этилган. Чунончи, П.А. Брыкин топографик-геодезик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш,

режалаштириш, смета тузиш, молиялаштириш, ҳисоб ва ҳисобот масалаларини ягона ишлаб чиқариш жараёни сифатида ўрганган [2]. Ушбу муаллиф томонидан корхона, экспедиция, цех, партия ва бригадалар доирасида бажариладиган геодезик ва топографик ишлар иқтисодий объект сифатида талқин этилган.

К.В. Бажанов, Н.А. Беспалов, П.А. Брыкин ва В.А. Иванова томонидан топографик-геодезик ишлаб чиқариш иқтисодиёти доирасида меҳнат, асосий воситалар, моддий ресурслар, ишларни режалаштириш, таннарх ва иқтисодий самарадорлик масалалари ўрганилган [3]. Ушбу тадқиқотларда соҳада харажатларни иш турлари ва ишлаб чиқариш бўлинмалари бўйича шакллантириш зарурати асосланган.

С.Н. Хашимова ва Ш.А. Мирсаидованинг тадқиқотларида геодезия ва кадастр ишларини режалаштириш ҳамда улар иқтисодиётининг бозор муносабатлари шароитидаги хусусиятлари очиқ берилган [4]. Муаллифлар геодезик ташкилотлар фаолиятига хос бўлган ишлаб чиқариш ва иқтисодий хусусиятларни тадқиқ қилган бўлсалар-да, геодезик операцияларни бухгалтерия ҳисоби мақсадларида иш ва хизматларга ажратиш мустақил тадқиқот объекти сифатида қаралмаган.

Топографик-геодезик ишларни режалаштиришга бағишланган соҳавий услубий ҳужжатларда ҳам топографик, геодезик ва картографик маҳсулотларни ишлаб чиқариш, шартнома объектлари, бажарилган ишлар ҳажми, смета қиймати ва буюртмалар бўйича ҳисобот бериш масалалари акс эттирилган [5]. Бу манбалар топографик ва геодезик фаолиятда аниқ натижага эга бўлган «иш» тушунчаси анъанавий равишда кенг қўлланилишини кўрсатади.

Хизмат кўрсатиш соҳаси субъектларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш масалалари К.Б. Уразов ва бошқа олимлар ишларида комплекс ўрганилган. Уларда хизмат кўрсатиш субъектларининг тармоқ хусусиятлари ҳисоб объектлари, харажатлар таркиби ва молиявий натижаларни шакллантиришга таъсир қилиши таъкидланган [6]. Бу ёндашувдан келиб чиқиб, топографик, геодезик ва картографик операцияларнинг ҳам иқтисодий мазмунига қараб алоҳида ҳисоб объектларига ажратилиши мақсадга мувофиқ.

Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, мавжуд тадқиқотларда топографик ва геодезик фаолиятнинг технологик, ташкилий ва иқтисодий томонлари етарлича ёритилган бўлса-да, бир хил соҳа доирасида бажариладиган операцияларнинг қайси ҳолатда иш, қайси ҳолатда хизмат сифатида тан олинishi ва ушбу фарқнинг бухгалтерия ҳисобига таъсири етарли даражада тизимлаштирилмаган.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот жараёнида тизимли ёндашув, қиёсий таҳлил, мантикий умумлаштириш, гуруҳлаш, таснифлаш ва иқтисодий мазмунни ҳуқуқий шакл билан таққослаш усулларида фойдаланилди. Топография, геодезия ва картография соҳасидаги операциялар уларнинг технологик мазмуни эмас, балки иқтисодий натижаси, шартнома предмети ва бухгалтерия ҳисоби объекти нуқтаи назаридан таҳлил қилинди.

Иш ва хизматни идентификация қилишда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг пудрат шартномаси ҳамда ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномасига оид нормалари асос қилиб олинди. Хусусан, пудрат муносабатларида бажарилган ишнинг аниқ натижасини буюртмачига топшириш, хизмат кўрсатиш муносабатларида эса муайян ҳаракатларни бажариш ёки фаолиятни амалга ошириш устувор мазмун касб этади [7].

Таҳлил ва натижалар. Бизнинг фикримизча, «топография» геодезия», ва «картография» тушунчаларини ўз-ўзидан «иш» ёки «хизмат» деб белгилаш тўғри бўлмайди. Улар, энг аввало, муайян профессионал фаолият соҳаларини ифодалайди. Уларнинг доирасида бажариладиган аниқ операция эса шартнома предмети, якуний натижанинг иқтисодий хусусияти ва уни буюртмачига бериш тартибига қараб иш ёки хизмат сифатида тан олинishi лозим.

Масалан, 10 гектар ҳудуднинг 1:500 масштабда топографик режасини тайёрлашда буюртмачининг асосий мақсади съёмка жараёнининг ўзини эмас, балки якуний топографик режани олишдан иборат. Дала ўлчовлари, нивелирлаш, координаталарни аниқлаш ва камерал қайта ишлаш мазкур якуний натижани яратиш босқичлари

хисобланади. Шу сабабли ушбу операция иқтисодий мазмунига кўра топографик иш сифатида тан олиниши мақсадга мувофиқ.

Аксинча, қурилиш объектида 12 ой давомида доимий геодезик кузатув олиб бориш шартномасида буюртмачи муайян бир марта яратиладиган натижани эмас, балки маълум давр мобайнида профессионал геодезик фаолиятнинг фойдали самарасини олади. Бундай операцияни геодезик хизмат сифатида тавсифлаш асосли.

Биз томонимиздан топографик-геодезик ва картографик фаолиятда иш ва хизматларни идентификация қилишнинг қуйидаги мезонлари таклиф этилди (1-жадвалга қаранг).

Жадвалда келтирилган таклиф этилаётган мезонлардан энг муҳимлари – бу *яқуний натижанинг индивидуаллашуви, уни ижрочи фаолиятдан ажратиш ва буюртмачига мустақил равишда топширилишидир*. Фикримизча, айнан ушбу учта белги иш ва хизматни идентификация қилишнинг натижавий мезонларини ташкил этади. Бунда натижанинг қоғоз ёки бошқа моддий шаклда бўлиши шарт эмас. Масалан, топографик режанинг DWG, DXF ёки бошқа электрон форматда топширилиши уни хизматга айлантирмайди. Агар электрон файл шартномада назарда тутилган, алоҳида идентификация қилинадиган ва қабул қилинадиган яқуний натижа бўлса, иқтисодий мазмунига кўра у бажарилган иш натижаси ҳисобланади. Шунингдек, картографик фаолиятнинг ҳам барча операцияларини хизмат деб аташ асосли эмас. Муайян ҳудуднинг тематик харитасини яратиш, атлас тузиш ёки буюртма бўйича рақамли картографик асос ишлаб чиқишда мустақил яқуний натижа мавжуд. Аксинча, веб-картографик тизимдан доимий фойдаланиш имкониятини тақдим қилиш, картографик маълумотларни мунтазам янгилаш ёки геоахборот тизимида техник хизмат кўрсатиш хизмат хусусиятига эгадир.

1-жадвал

Топографик, геодезик ва картографик фаолиятда иш ва хизматларни идентификация қилиш мезонлари¹

№	Идентификация қилиш мезони	Иш сифатида тан олиш белгиси	Хизмат сифатида тан олиш белгиси
1	Шартнома предмети	Аниқ белгиланган натижани яратиш ва уни топшириш	Муайян ҳаракат ёки фаолиятни амалга ошириш
2	Асосий мақсад	Яқуний натижани олиш ва топшириш	Тегишли мақсадда фойдаланиш
3	Натижанинг хусусияти	Алоҳида индивидуаллаштирилган ва идентификацияланган натижа	Фойдали самарани амалга ошириладиган жараёнда юзага келиши
4	Натижани ажратиш имконияти	Ижрочи фаолиятдан ажратиш, буюртмачига топшириш мумкинлиги	Фаолиятдан мустақил ҳолда ажратишнинг чекланганлиги
5	Қабул қилиш объекти	Тайёр иш натижаси сифатида қабул қилиниши	Кўрсатилган хизмат ҳажми ёки даврининг тасдиқланиши
6	Бажарилиш хусусияти	Босқичма-босқич бажарилиб, тугалланган натижага олиб келиши	Доимий, даврий ёки такрорланувчи бўлиши мумкинлиги
7	Ҳақ тўлаш асоси	Яқуний тайёр натижа ёки бажарилган босқич	Давр, соат, тариф ёки хизмат ҳажми кабилар асосида
8	Калькуляция объекти	Буюртма, объект, иш тури, босқич ёки тайёр натижа	Хизмат тури, хизмат даври, буюртмачи кесимлари
9	Тугалланмаган объект	Ҳисобот санасида тугалланмаган иш бўлиши мумкинлиги	Хизматнинг бажарилган қисмининг давр бўйича баҳоланиши
10	Натижанинг кейинги фойдаланилиши	Натижадан иш тугагандан кейин мустақил фойдаланилиши	Самара кўп ҳолларда хизмат кўрсатиш жараёнида истеъмол қилиниши

¹ Муаллиф ишланмаси

Таҳлиллар асосида топографик, геодезик ва картографик операцияларни бухгалтерия ҳисоби мақсадларида қуйидагича таснифлаш тавсия этилади (2-жадвалга қаранг).

2-жадвал

Топографик, геодезик ва картографик операцияларни иш ва хизматларга таснифлаш¹

№	Операция тури	Тавсия этиладиган идентификация	Асос (сабаб)
1	Геодезик таянч тармоғини яратиш	Иш	Аниқ геодезик натижа яратилади
2	Координаталар каталогини тайёрлаш	Иш	Индивидуаллашган натижа топширилади
3	Объект ўқларини жойга қўчириш ва ижро схемасини тузиш	Иш	Буюртма бўйича якуний натижа мавжуд
4	Ижро геодезик съёмкасини бажариш	Иш	Съёмка материаллари ва схема қабул қилинади
5	Муайян ҳудудни 1:500 масштабда топографик съёмка қилиш	Иш	Тайёр топографик режа яратилади
6	Ер ости коммуникацияларининг топографик режасини тайёрлаш	Иш	Аниқ объект бўйича натижа яратилади
7	Топографик материалларни камерал қайта ишлаш	Ишнинг босқичи	Якуний иш натижасини яратишнинг технологик қисми
8	Топографик режани янгиллаб, янги нусхасини тайёрлаш	Иш	Янгиланган мустақил натижа вужудга келади
9	Тематик харита яратиш	Иш	Якуний картографик маҳсулот мавжуд
10	Атлас ёки рақамли харита ишлаб чиқиш	Иш	Индивидуаллашган картографик натижа яратилади
11	Курилиш объектида доимий геодезик кузатув	Хизмат	Фойдали самара давр мобайнида олинади
12	Объект деформациясини мунтазам мониторинг қилиш	Хизмат	Такрорланувчи профессионал фаолият
13	Геодезик маслаҳат бериш	Хизмат	Фаолият натижаси жараёнда истеъмол қилинади
14	GNSS референц станция маълумотларидан фойдаланиш имкониятини бериш	Хизмат	Даврий ахборот таъминоти
15	Веб-карта ёки GIS тизимидан фойдаланиш имкониятини бериш	Хизмат	Фойдаланиш ҳуқуқи/ахборот хизмати даврий кўрсатилади
16	GIS маълумотларини мунтазам янгиллаш ва техник қўллаб-қувватлаш	Хизмат	Доимий фаолият устун
17	Геодезик кузатув ва якуний ижро схемасини ўз ичига олган шартнома	Аралаш	Хизмат ва алоҳида иш натижаси бир шартномада мужассам

2-жадвалда келтирилган маълумотлар бир хил соҳага мансуб операцияларнинг турли иқтисодий мазмунга эга бўлишини кўрсатади. Демак, уларнинг бухгалтерия ҳисобини фақат фаолият номи асосида ташкил қилиш харажатларнинг нотўғри таснифланишига олиб келиши мумкин.

Фикримизча, айрим шартномаларни аралаш хусусиятга эга шартномалар сифатида қараш ҳам муҳим. Масалан, курилиш объектида бир йил давомида геодезик кузатув олиб бориш ва йил охирида тўлиқ ижро геодезик схемасини тайёрлаб бериш назарда тутилган

¹ Муаллиф ишланмаси

бўлса, бунда биринчи компонент даврий хизмат хусусиятига, иккинчи компонент эса мустақил иш натижаси хусусиятига эга. Агар уларнинг қийматини ва натижаларини ишончли ажратиш мумкин бўлса, бухгалтерия ҳисобида ҳам алоҳида ҳисоб объектлари сифатида юритиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Иш ва хизматларнинг бундай идентификацияси харажатлар ҳисобига бевосита таъсир кўрсатади. Иш сифатида тавсифланган топографик-геодезик операцияларда харажатларни қуйидаги кесимларда жамлаш самарали ҳисобланади:

буюртма → объект → технологик босқич → харажат моддаси

Топографик съёмкада дала ишлари ва камерал ишларини алоҳида аналитик ҳисоб объектлари сифатида ажратиш тўғрироқдир. Бунда ҳисобот даври охирида дала ишлари тўлиқ якунланган, лекин камерал қайта ишлаш тугалланмаган бўлса, буюртма бўйича якуний топографик натижа ҳали буюртмачига топширишга тайёр эмас. Демак, ушбу босқичга тегишли харажатларни тугалланган иш таннархига тўлиқ ўтказиш эмас, балки тугалланмаган иш таркибида баҳолаш зарурати пайдо бўлади.

Хизматларда эса харажатларни қуйидаги кесимларда жамлаш самарали ҳисобланади:

хизмат тури → хизмат кўрсатиш даври → буюртмачи → жавобгарлик маркази

Масалан, объектга сентябрь ойи давомида геодезик мониторинг хизмати кўрсатилган бўлса, ушбу даврга тегишли меҳнат, транспорт, асбоб-ускуна эксплуатацияси ва бошқа харажатлар сентябрь ойида кўрсатилган хизмат таннархини шакллантириши лозим. Шунга мувофиқ, иш ва хизматларни идентификация қилиш бухгалтерия ҳисоби учун қуйидаги занжирни шакллантиради:

шартнома предмети аниқлаш → операциянинг иқтисодий мазмунини белгилаш → иш ёки хизмат сифатида идентификация қилиш → ҳисоб объектини белгилаш → калькуляция объектини белгилаш → харажатларни аналитик гуруҳлаш → тугалланган ва тугалланмаган ҳажми ажратиш → таннархни аниқлаш.

Тавсия этилаётган ёндашув, бизнинг фикримизча, топографик, геодезик ва картографик фаолият субъектларида харажатлар тўғрисидаги ахборотнинг аниқлиги ва таҳлилийлигини оширади.

Ушбу масала ободонлаштириш хизматлари субъектлари учун ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Чунки ички йўллар, кўкаламзорлаштириш объектлари, ирригация ва дренаж тармоқлари, ташқи ёритиш тизимлари ҳамда бошқа ободонлаштириш объектларини куриш, таъмирлаш ва сақлаш жараёнида топографик ва геодезик ишлардан кенг фойдаланилади. Бундай субъектларда топографик ва геодезик операцияларни умумий «бошқа хизматлар» таркибида акс эттириш уларнинг ҳақиқий таннархини аниқлаш ва харажатлар устидан назорат қилиш имкониятини пасайтиради. Шу сабабли топографик, геодезик ва картографик операциялар сезиларли улушга эга субъектларда уларни иш ва хизматларга ажратиш, буюртмалар ва технологик босқичлар бўйича синтетик ва аналитик ҳисобини ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ва таклифлар. Шундай қилиб, тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулосаларга келинди.

Биринчидан, геодезия, топография ва картографиянинг ўзини тўғридан-тўғри «иш» ёки «хизмат» деб тавсифлаш методологик жиҳатдан тўлиқ эмас. Улар профессионал фаолият соҳалари ҳисобланади, мазкур соҳалардаги аниқ операциялар эса иқтисодий мазмунига қараб иш ёки хизмат хусусиятига эга бўлади.

Иккинчидан, операцияни иш ёки хизмат сифатида идентификация қилишда унинг соҳавий номи эмас, шартнома предмети, якуний натижанинг индивидуаллашганлиги, уни ижрочи фаолиятидан ажратиш ва буюртмачига мустақил топшириш имконияти асосий мезон сифатида қабул қилиниши мақсадга мувофиқ.

Учинчидан, агар топографик, геодезик ёки картографик фаолият натижасида топографик режа, геодезик схема, координаталар каталоги, тематик харита, атлас ёки бошқа индивидуаллаштирилган якуний натижа яратилиб, буюртмачига топширилса, бундай операцияларни иш сифатида тавсифлаш мақсадга мувофиқ.

Тўртинчидан, агар буюртмачи геодезик мониторинг, мунтазам кузатув, ахборот билан таъминлаш, маслаҳат, GNSS маълумотларидан фойдаланиш ёки GIS тизимини техник қўллаб-қувватлаш каби фаолиятнинг фойдали самарасидан маълум вақт давомида фойдаланса, бундай операцияларни хизмат сифатида тан олиш мақсадга мувофиқ.

Бешинчидан, бир шартнома доирасида ҳам мустақил иш натижаси, ҳам даврий хизмат мавжуд бўлса, уларни аралаш операция сифатида идентификация қилиш ва бухгалтерия ҳисобида алоҳида аналитик объектларга ажратиш тўғрироқдир.

Олтинчидан, иш сифатида идентификация қилинган топографик-геодезик операцияларда харажатларни буюртма, объект ва технологик босқичлар, жумладан, дала ва камерал ишлар бўйича ҳисобга олиш, ҳисобот даври охирида эса бажарилиш даражасига қараб тугалланмаган ишларни алоҳида баҳолаш лозим.

Еттинчидан, хизмат сифатида идентификация қилинган операцияларда харажатларни хизмат тури, хизмат кўрсатиш даври, буюртмачи ва жавобгарлик марказлари бўйича ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ.

Саккизинчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Геодезия ва картография фаолияти тўғрисида»ги қонунида топографик, геодезик ва картографик фаолият мазмунини ифодаловчи натижаларни иш ёки хизмат сифатида идентификациясини қатъий белгилаш мақсадга мувофиқ.

Юқорида тавсифи келтирилган ёндашувимиз ҳамда таклифларимиз республикамизнинг топографик, геодезик ва картографик фаолият субъектларида, шу жумладан уларни ўз фаолияти таркибида амалга оширувчи ободонлаштириш хизматлари субъектларида ҳисоб объектлари ва калькуляция объектларини аниқ белгилаш, ҳақиқий таннархни ишончли ҳисоблаш, тугалланмаган ишларни тўғри баҳолаш ва харажатлар устидан ички назорат самарадорлигини оширишга имкон беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 2 июлдаги ЎРҚ–626-сон «Геодезия ва картография фаолияти тўғрисида»ги Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
2. Брыкин П.А. Экономика, организация и планирование топографо-геодезических работ: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Недра, 1979. – 295 с.
3. Бажанов К.В., Беспалов Н.А., Брыкин П.А., Иванова В.А. Экономика топографо-геодезического производства: учебное пособие / под общ. ред. Н.А. Беспалова. – М.: Недра, 1982.
4. Хашимова С.Н., Мирсаидова Ш.А. Экономика геодезии и кадастровых работ: учебник. – Т.: Ma’rifat, 2023. – 180 с.
5. Руководство по планированию топографо-геодезических работ: ГКНИНП (ОНТА)-17-2000. – М.: ЦНИИГАиК, 2000. – 237 с.
6. Уразов К.Б., Худойбердиев Н.У., Аннаев М.Б., Исроилов Ё.Ж., Пашаходжаева Д.Д., Мардонов М.Ш. Хизмат кўрсатиш соҳаси корхоналарида бухгалтерия ҳисоби ва аудитининг долзарб масалалари: монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2011. – 260 б.
7. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. Пудрат ва ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш муносабатларига оид нормалар. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
8. Уразов К.Б. Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси корхоналарида бухгалтерия ҳисобининг долзарб муаммолари // Сервис. – Самарқанд, 2009. – №1. – Б. 107–114.

К.Уразов Идентификация работ и услуг в топографической, геодезической и картографической деятельности	K. Urazov Identification of works and services in topographic, geodetic and cartographic activities
Аннотация. В статье исследованы теоретические, правовые и учетно-экономические основы идентификации операций, осуществляемых в сфере топографии, геодезии и картографии, в качестве работ и услуг. Обоснованы различия между содержанием топографии, геодезии и картографии как сфер деятельности и признанием выполняемых в их рамках операций в качестве работ либо услуг. Предложено разграничивать работы и услуги по таким критериям, как предмет договора, цель деятельности, наличие овлещественного или индивидуализированного конечного результата, возможность передачи результата заказчику, продолжительность выполнения, порядок приемки, объект калькулирования, а также вероятность возникновения незавершенных работ. Разработан практический подход к классификации топографо-геодезических и картографических операций для целей бухгалтерского учета на работы, услуги и операции смешанного характера. Обосновано, что предложенная классификация позволяет обоснованно группировать затраты по объектам учета и калькулирования, правильно оценивать незавершенные работы, достоверно определять себестоимость выполненных работ и оказанных услуг, а также формировать финансовые результаты. Ключевые слова: геодезия, топография, картография, топографо-геодезические работы, картографические работы, работа, услуга, смешанная операция, бухгалтерский учет, учет затрат, объект калькулирования, заказ, незавершенные работы, камеральные работы.	Abstract. The article examines the theoretical, legal, and accounting-economic foundations for identifying operations carried out in the fields of topography, geodesy, and cartography as either works or services. The distinctions between topography, geodesy, and cartography as fields of activity and the recognition of operations performed within these fields as works or services are substantiated. It is proposed to distinguish works from services according to such criteria as the subject matter of the contract, the purpose of the activity, the existence of a tangible or individualized final result, the possibility of transferring the result to the customer, the duration of performance, the acceptance procedure, the costing object, and the likelihood of work in progress. A practical approach has been developed for classifying topographic-geodetic and cartographic operations for accounting purposes into works, services, and operations of a mixed nature. It is substantiated that the proposed classification makes it possible to group costs more reasonably by accounting and costing objects, properly assess work in progress, reliably determine the cost of completed works and rendered services, and accurately determine financial results. Keywords: geodesy, topography, cartography, topographic-geodetic works, cartographic works, work, service, mixed operation, accounting, cost accounting, costing object, order, work in progress, office processing.

Anvar Nematovich Xoliqulov – SamISI “Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrasi mudiri,i.f.n., professor

XIZMAT KO‘RSATISH KORXONALARI FAOLIYATINI IQTISODIY TAHLIL QILISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.

Annotatsiya. Mazkur maqolada xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini iqtisodiy tahlil qilishning nazariy va uslubiy asoslari tadqiq etilgan. Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati ortib borayotgan sharoitda korxonalarning moliyaviy natijalari, xizmatlar hajmi, mehnat unumdorligi, xarajatlar, rentabellik va resurslardan foydalanish samaradorligini kompleks baholash zarurati asoslangan. Xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini tahlil qilishning mavjud yondashuvlari o‘rganilib, ularni takomillashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Jumladan, an‘anaviy ko‘rsatkichlar tahlilini raqamli ma‘lumotlar, omilli tahlil, benchmarking, mijozlar qoniqishi va xizmat sifati ko‘rsatkichlari bilan integratsiyalashgan holda amalga oshirish taklif etilgan. Kalit so‘zlar: xizmat ko‘rsatish, iqtisodiy tahlil, tahlil metodikasi, xizmatlar hajmi, daromad, xarajat, rentabellik, mehnat unumdorligi, xizmat sifati, raqamli texnologiyalar, samaradorlik.

Kirish. Bugungi kunda xizmat ko‘rsatish sohasi iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Aholi daromadlarining o‘sishi, iste‘mol talabining

ISSN 2091-5187

❧ “SERVIS” ❧

Jurnal Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tahririyat
bo‘limida nashrga tayyorlandi.

08.09.2026 yilda terishga berildi. 25.09.2026 yilda bosishga ruxsat etildi. Ofset
bosma qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84_{1/8}. “Times” garniturasini. Ofset bosma usuli.
Shartli bosma tabog‘i 15,6. Hisob-nashriyot
tabog‘i 14,68. Adadi 100 nusxa. Buyurtma №0169A/26

Samarqand iqtisodiyot va servis institutining
matbaa bo‘limida chop etildi.
Litsenziya № 025316.
Reestr № X-119112.

Manzil: Samarqand shahri, Shoxruh ko‘chasi, 60-uy.

© Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 2026.